

Markéta Špůrová

IDENTIFIKACE SVĚDKŮ V LISTINÁCH KRÁLOVSKÉ RODINY V DOBĚ VÁCLAVA I. A JEJICH VZTAH K PANOVNICKÉMU DVORU

Svědečné řady patří k ověřovacím prostředkům středověkých listin. V českém prostředí se vyskytují ve 12. a částečně 13. století, v jehož průběhu se postupně vytrácejí. Vystupují v nich důvěryhodné osoby především z vyšších společenských vrstev, zatímco osoby nižšího postavení bývají spíše výjimkou. Kromě diplomatického a právně historického hlediska mají svědečné řady význam pro studium dějin panovnických a velmožských dvorů, správy i pro genealogii šlechtických rodů a mohou nabídnout i vhled do způsobů a forem politických aktivit „Čechů“.

Jména svědků se střídavě objevují jak v osobních, příbuzenských a závislostních vazbách, tak ve vztazích k dvorským či provinčním úřadům nebo predikátům. Tato jména přitom vystupují v rozmanitých mutacích a podobách, leckdy znesnadňujících jejich identifikaci. Nadto doba Václava I., k níž se příspěvek váže, je velice dynamickou etapou přetváření starých zvyklostí a struktur v nové.¹⁾ Nic není ustáleno, tím méně držba úřadů a pozemkového majetku vznikající a vzrůstající se pozemkové šlechty. Stejně tak predikáty jejich příslušníků. Je dostatečně známo, že jedna a tatáž osoba může vystupovat s různými přídomky, úřady a leckdy se pohybuje po celé zemi. Některé z těchto problémů chci demonstrovat na vybraných ukázkách ze světa duchovenstva i laiků; u světských osob na několika případech známých šlechtických rodů i jednotlivců, jejichž hvězda zapadla stejně rychle, jako vyšla.

Přesnou identifikaci leckdy komplikuje několik příčin. Jednak stručnost části svědečných řad (pouhý výčet křestních jmen bez jakéhokoli určení), jednak módní oblíbenost některých jmen (Jindřich, Bohuslav, Konrád). Písaři se ale také potýkali

---

¹⁾ Srov. též M. ŠPŮROVÁ, Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. století), *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, 2003, s. 57–95.

s problémy, jak některá jména vůbec napsat (např. Bicen = Věcen, Býčen, psáno i jako Bizzen, Wiccen...; dále různé formy psaní jmen Vrš, Hrut, Crh, Častolov, Vlček a další, související se zvyklostmi a etnickým prostředím písaře). Někdy došlo i k jakémusi „překladu“ z domácí řeči do latiny (Vlček = Lupus). Latinský „pravopis“ přitom vykazuje větší ustálenost než národní jazyky. Největší potíže ostatně činí slovanská jména, jimž chybí latinský protějšek (Vrš, Častolov). U německých jmen je situace sice snazší, ani tady se však nelze vyhnout potížím s jemnějším odlišováním forem jako Gerhard – Gebhard, Albert – Adalbert, Arnold – Arnulf.

Nejméně problematickou skupinou se zdá být duchovenstvo. Klerikové se označují vždy podle svých hodností, funkcí, obročí. Setkáváme se přitom nejen se špičkami církevní hierarchie, ale i se správci venkovských far či řadovými mnichy. Často vystupují členové kapitul a opati klášterů. V této skupině se mnohdy ozývá spojení „... *et totus conventus*“. Co si pod tímto obratem představit, je sice jasné, ale vyvstává otázka, kolik mohlo být v tom kterém klášteře řeholníků.²⁾ Jako příklad lze uvést dvě královské listiny z roku 1252 pro plaský klášter, v nichž kromě mnichů a dalších představitelů kláštera svědčí také laici³⁾ (viz příloha 1).

Nesporně obtížnější je identifikace svědků z laického prostředí. Osoby s predikáty často vystupují současně s kastelány, beneficiáři, hradskými a dvorskými hodnostáři. Způsob označení osob podle úřadů, sídla nebo rodinných vazeb závisel na řadě faktorů (na místě vydání a prostředí, na zvyklostech notářů a písařů). Konkrétní jednotlivec může v různých listinách vystupovat jednou jako beneficiář, podruhé s predikátem, jindy jako člen významné rodiny, případně v libovolných kombinacích těchto způsobů.

Identifikačním potížím se nevyhýbají ani počátky vlivných a známých šlechtických rodů. Vítkovský rozrod je typický častým opakováním jména Vítek. Obtížněji se však jednotliví Vítkové rozlišují. Lze totiž vysledovat, že i dva synové jednoho otce se mohli jmenovat stejně: Vítek starší, Vítek mladší či pouze Vítek.⁴⁾ Podobné

---

²⁾ Problémem se zabýval Z. BOHÁČ, K počtu řeholníků v předhusitských klášterech, *Historická geografie* 29, 1997, s. 11–20.

³⁾ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1*, J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ (edd.), Praha 1962, č. 237, s. 409: „*Fridericus prior, Henricus cellerarius, Hedenricus camerarius, Guncelinus subprior et universus conventus Placensis; laici vero Radim de Widehoztittiz, Gotchalcus et Gotchalcus filius fratris sui de Claz, Pretizlaus de Zehorow et frater suus Miloslaus, Neckemir de Colozow*“; CDB IV/1, č. 238, s. 410–411: „*Fridericus prior, Sifridus monachus Placensis, Siboto monachus Placensis, Theodericus monachus Placensis, Wilhelmus monachus Placensis, Guncelinus monachus Placensis, layci vero: Radyn de Wydehoztitiz, Ztan de Otewek, Bohuslaus de Rahov, Vbizlaus de Vgiezt, Nekemir de Coleschowe, Vlricus de Thereschowe, Rubertus de Sulowe et alii quam plures*“.

⁴⁾ Vítek starší, syn Vítka a bratr Vítka mladšího a Jindřicha: CDB II, č. 323, s. 326 (1228); CDB II, č. 382, s. 431 (1229); *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1*,

rysy lze zjistit i u Ronovců, bratří Jindřicha a Častolova ze Žitavy, kteří své syny pojmenovali každý po svém sourozenci.⁵⁾ Významný byl i rod Hrabšiců starající se o svou dvorskou kariéru i majetky v Poohří, včetně rodové fundace v Oseku. Jedná se vlastně o „dynastii“ nejvyšších komorníků. Ve třicátých letech 13. století se

---

G. FRIDRICH (ed.), Praha 1943, č. 43, s. 44 (1233); CDB III/1, č. 54, s. 55 (1233); CDB III/1, č. 73, s. 79–80 (1234); CDB III/1, č. 115, s. 142 (1235); CDB III/1, č. 129, s. 163–164 (1236); vyskytuje se i v markraběcích listinách: CDB III/1, č. 85, s. 92 (1234); CDB III/1, č. 88, s. 99–100 (1234); CDB III/1, č. 91, č. 108 (1234); CDB III/1, č. 113, s. 140 (1235); jeho bratr Vítek mladší: CDB III/1, č. 2, s. 2 (1231); CDB III/1, č. 21, s. 20 (1232); CDB III/1, č. 26, s. 25 (1232), CDB III/1, č. 55, s. 56–57 (1233); CDB III/1, č. 43, s. 44 (1233); CDB III/1, č. 54, s. 55 (1233); CDB III/1, č. 129, s. 163–164 (1236); setkáváme se s ním i v listinách vydaných moravským markrabětem spolu s Vítkem starším). Vedle nich vystupují ještě další Vítkové, některé snad lze ztotožnit s těmito: Vítek, bratr Jindřicha: CDB III/1, č. 2, s. 2 (1231); CDB III/1, č. 21, s. 20 (1232); Vítek, syn Vítky: CDB III/1, č. 102, s. 121 (1235); Vítek, syn Jindřicha z Hradce, bratr Sezemy: CDB III/1, č. 129, s. 163–164 (1236) a několika dalšími Vítky: Vítek starší: CDB IV/1, č. 17, s. 83–84 (1243); Vítek z Krumlova: CDB IV/1, č. 26, s. 103 (1243); CDB IV/1, č. 34, s. 115 (1243) a v listinách královny Přemysla CDB IV/1, č. 225, s. 391 (1251); CDB IV/1, č. 462, s. 582 (1251); Vítek z Hradce: CDB IV/1, č. 11, s. 71 (1241); CDB IV/1, č. 13, s. 75 (1242); CDB IV/1, č. 17, s. 83–84 (1243); CDB IV/1, č. 39, s. 123 (1244); CDB IV/1, č. 171, s. 279–280 (1249); CDB IV/1, č. 185, s. 338 (1250); CDB IV/1, č. 188, s. 346–347 (1250); CDB IV/1, č. 226, s. 455 (1253); CDB IV/1, č. 276, s. 469 (1253); CDB IV/1, č. 288, s. 482 a v listinách královny Přemysla CDB IV/1, č. 105, s. 198 (1247); CDB IV/1, č. 108, s. 202 (1247); CDB IV/1, č. 127, s. 223 (1247); CDB IV/1, č. 172, s. 283 (1249); CDB IV/1, č. 176, s. 290 (1249); CDB IV/1, č. 195, s. 357 (1250); CDB IV/1, č. 223, s. 389 (1251); Vítek z Příběnic: CDB IV/1, č. 17, s. 83–84 (1243); CDB IV/1, č. 34, s. 115 (1243); CDB IV/1, č. 55, s. 140 (1244) a jeho syn Vítek z Příběnic: CDB IV/1, č. 55, s. 140 (1244); CDB IV/1, č. 185, s. 338 (1250); srov. M. PANGERL, *Die Witigonen; ihre Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie*, Wien 1874; V. VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169–1278*, *Československý časopis historický* 29, 1981, s. 89–109.

⁵⁾ Jindřich ze Žitavy vystupuje v listinách Václava I.: CDB IV/1, č. 11, s. 72 (1241); CDB IV/1, č. 13, s. 75 (1242); CDB IV/1, č. 39, s. 123 (1244); v listině královny Kunhuty CDB IV/1, č. 57, s. 143 (1244) a listinách královny Přemysla CDB IV/1, č. 176, s. 290 (1249); CDB IV/1, č. 203, s. 366 (1251); jeho bratr Častolov ze Žitavy: CDB IV/1, č. 13, s. 75 (1242); CDB IV/1, č. 165, s. 270 (1249); CDB IV/1, č. 167, s. 272 ([1249]); CDB IV/1, č. 169, s. 276 (1249); CDB IV/1, č. 170, s. 277 (1249); CDB IV/1, č. 185, s. 338 (1250) a v listinách královny CDB IV/1, č. 57, s. 143 (1244) a královny Přemysla CDB IV/1, č. 176, s. 290 (1249). Častolov měl syny Jindřicha a Častolova, vyskytující se v diplomatickém materiálu české královské rodiny – Jindřich mladší CDB IV/1, č. 165, s. 270 (1249); CDB IV/1, č. 169, s. 276 (1249); CDB IV/1, č. 170, s. 277 (1249); CDB IV/1, č. 173, s. 284 (1249); CDB IV/1, č. 185, s. 338 (1250); Častolov mladší CDB IV/1, č. 185, s. 338 (1250); srov. J. PANÁČEK, *Křestní jména Ronovců*, *Onomastický zpravodaj ČSAV* 34–35, 1993–1994, s. 96–110; M. SOVADINA, *Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století*, *Bezděz* 6, 1997, s. 7–18; TÝŽ, *Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století*, *Bezděz* 7, 1998, s. 15–34; J. URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha 2003.

setkáváme s komorníkem Bohuslavem, na sklonku Václavovy vlády s jeho synem Boršem vystupujícím v tomtéž úřadu.⁶⁾

Větší nesnáze nastávají při identifikaci osob střední a nižší vrstvy. Snad nejobtížnější je určení příslušníků regionální či lokální šlechty a úředníků na panovníckém dvoře, kteří z této vrstvy pocházeli. Poměrně snadná je ještě identifikace bratří Gebharda z Hořovic a Neostupa, kastelána na příhraniční Přimdě, ačkoliv pravopis těchto jmen značně kolísá; oba se navíc vyskytují v několika panovníkových listinách.⁷⁾ Složitější situace nastává, když se setkáme například se jmény jako „Chren de Chrezzin“, „Chuta de Cozolup“, „Detricus de Hunchice“ nebo Diviš „de Pochowiz“. ⁸⁾ Místa uvedená v predikátu se mohou vázat také k zaniklým osadám, snad jako u Oldřicha „de Sukowe“ (snad zaniklý Žíkov u Olešné na Rokycansku).⁹⁾ Jiné názvy mohou být jen chybně zapsané (Sulislav ze Lkáně u Libochovic – „*de Elkan*“).¹⁰⁾

V listinách Václava I. nalezneme i klientelu, navíc chráněnce významného rozrodu Hradišiců, a to Ahně a Petra, syny Milhosta.¹¹⁾

Po celou dobu vlády Václava I. se ve vzrůstajícím rozsahu začínáme ve svědečných řadách setkávat s rodinami měšťanů. V Praze i v Brně žili měšťané s příjmením Niger, o možnosti jejich příbuzenství se lze však jen domnívat. Pražský Reinhard získal roku 1234 od krále odměnu pravděpodobně za finanční transakce podobně jako brněnský Oldřich Niger s bratrem roku 1240. Ve Václavově brněnské

⁶⁾ Z literatury nejnověji T. VELÍMSKÝ, *Hradišici. Páni z Rýzmburka*. Praha 2002.

⁷⁾ Gebhard vystupuje celkem pětkrát v letech 1232–1234 (sám na Strahově roku 1234, čtyřikrát s bratrem v Teplé, Sedlci a v Praze); Neostup se vyskytuje dokonce osmnáctkrát v letech 1232–1243 (kromě již uvedených míst i v Kladrubech, Plasích a Chotěšově, naposledy je dosvědčen u Písku).

⁸⁾ Další příklady s pokusy o lokalizaci některých míst srov. M. ŠPŮROVÁ, *Svědkové*, s. 65–66. „Chrezzin“ = snad Křesín u Libochovic; svědek vystupuje v Postoloprtech 12. 4. 1237 (CDB III/1, č. 158, s. 193). „Cozolup“ mohou být Kozolupy u Bezdrůžic či u Touškova; svědek vystupuje u Chotěšova 12. 5. 1239 (CDB III/2, č. 209, s. 273). „Hunchice“ jsou snad totožné s Hunchicemi u Všerub mezi Plzní a Teplou; svědek vystupuje v Plasích 5. 5. 1238 (CDB III/1, č. 188, s. 235). „Pochowiz“ se nepodařilo identifikovat. Vzhledem ke skutečnosti, že svědek vystupuje v Postoloprtech 12. 4. 1237 (CDB III/1, č. 158, s. 193), mělo by jít o „nobilitu“ ze severozápadních Čech.

⁹⁾ Vyskytuje se u Plas 12. 3. 1240 (CDB III/2, č. 226, s. 304).

¹⁰⁾ V Postoloprtech 12. 4. 1237 (CDB III/1, č. 158, s. 193).

¹¹⁾ Petr již v listině CDB II, č. 323, s. 326 z roku 1228, dále jde snad o téhož Petra (zde má titul „comes“) v listině vydané na Velehradě 18. 1. 1232, kde svědčí i Ahně, CDB III/1, č. 15, s. 15. Další Ahně, asi též, vystupuje i v Plasích 19. 4. 1238, CDB III/1, č. 183, s. 230.

listině z roku 1237 čteme „*Brumo, civis Brunensis*“, dále „*Sifridus et fratres eius Vlricus et Werenhradus*“.¹²⁾

V době vlády čtvrtého českého krále se nevyskytuje i jinak ojedinělé svědčení tak řečených vicinátů, tj. vesnických společenstev složených z jednoho nebo více sídlišť. Pouze ve dvou případech svědčí v listinách vydaných panovnickou rodinou služebníci (*Andreas servus Prozine* a *Detricus servus*). Není však úplně jisté, co si pod pojmem *servus* představit.¹³⁾

Za důležitou lze považovat i skutečnost, že několikrát vystupují královi lékaři, a to dokonce tři. Speciálně u Václava I. bychom předpokládali oční odborníky, protože jinak byl panovník v dobré fyzické kondici.¹⁴⁾ Zajímavý je i výskyt kralevicova pedagoga (učitele, vychovatele?) roku 1251.¹⁵⁾

Svědectvé řady nabízejí množství údajů pro studium správních dějin a vývoj dvorských, zemských i provinciálních úřadů. Jejich terminologie však není ustálená (jako příklad lze uvést *prefectus – burgravius – castellaneus*). Panuje nejistota náplní práce jednotlivých funkcí, a to zejména u subdelegovaných úřadů (s předponou *sub-*; např. podčeší, podstolí; výjimku tvoří podkomoří s jinými úkoly

---

¹²⁾ Např. v listinách Václava I. v CDB III/2, č. 219, s. 289–295 (1239), CDB IV/1, č. 159, s. 263 (nedatovaná listina, editory určená k roku 1249), č. 266, s. 455 (1253); také v listině kralevice Přemysla, CDB IV/1, č. 127, s. 223 (nedatovaná listina, editory určená k roku 1247); k rodinám Nigerů srov. J. ŽEMLIČKA, Počátky Čech královských (1198–1253). Proměna státu a společnosti. Praha 2003, s. 293, 396, 556; k tomu CDB III/1, č. 30, s. 28–29, č. 64, s. 67–68, č. 91, s. 107–108, č. 165, s. 205–207; CDB III/2, č. 197, s. 252–255, č. 221, s. 296–299, č. 247, s. 328–330; CDB IV/1, č. 86, s. 176, č. 127, s. 223, č. 128, s. 225, č. 266, s. 455. Z další literatury L. SULITKOVÁ, Několik poznámek k dějinám Brna ve 13. století (K původu brněnského patriciátu), Brno v minulosti a dnes 13, 1995, s. 46–64; J. DOLEŽEL, Cruciburgensis monetae magister a jeho místo v brněnských dějinách 13. věku, in: Brno v minulosti a dnes 15, 2001, s. 13–31 a další práce.

¹³⁾ K vicinátům J. ŽEMLIČKA, Čechy v době knížecí (1034–1198), Praha 1997, s. 194–195. Andreas se objevuje v listině Václava I. z roku 1235, CDB III/1, č. 108, s. 134; Detricus je zmíněn jako poslední před uzavírací formulí svědečné řady v listině Přemysla Otakara z počátku roku 1251, CDB IV/1, č. 202, s. 364.

¹⁴⁾ Konrád se vyskytuje ve třech Václavových listinách ze čtyřicátých a počátku padesátých let. Poprvé vystupuje spolu s dalším lékařem jménem Cono v králově listině z roku 1243 z Křivoklátu (CDB IV/1, č. 33, s. 113). Dále jako *magister Cunradus miles et phisicus noster* v létě roku 1249 v Radomierzycích (CDB IV/1, č. 165, s. 270) a naposledy měsíc před královou smrtí s lékařem mistrem Symonem (CDB IV/1, č. 288, s. 482). K fyzickému stavu Václava I. výsledky antropologického výzkumu Emanuela Vlčka. (E. VLČEK, Fyzické osobnosti českých panovníků. Díl 2. Čeští králové 1. Atlas kosterních pozůstatků českých králů přemyslovské a lucemburské dynastie s podrobným komentářem a historickými poznámkami, Praha 1999.)

¹⁵⁾ *Hunei pedagogus noster* v listině následníka trůnu z roku 1251 (CDB IV/1, č. 223, s. 389).

než komorník). Obtížně lze rozlišit funkce a postavení vilika a soudce na moravských hradech. Problémy činí také zařazení různých soudců (zda se jedná ještě o hradské sudí nebo již o rychtáře ve vznikajících městech).¹⁶⁾

Kteří ze svědků tedy mohli tvořit užší nebo širší panovnický dvůr? Vždyť doba Václava I. byla jakousi přechodnou dobou, v níž ještě přetrvávaly starší způsoby vlády. Panovník nevládl jednoznačně ze svého sídelního města, hlavně z Prahy, jak tomu bylo později, ale během roku projížděl svými zeměmi od hradu k hradu, od kláštera ke klášteru, od dvora ke dvoru. Při tom soudil, trestal, odměňoval, vydával listiny a různé příkazy. Při těchto správních a soudních jednáních se jako svědci na listinách mohou jednorázově vyskytovat různí místní činitelé, hodnostáři a šlechtici, kteří se pak již nikdy neobjeví. Stěží je potom můžeme považovat za trvalejší součást dvora. Takže do skladby královského dvora v užším smyslu můžeme počítat především takové osoby, které se pohybují v panovnickově blízkosti častěji. Musíme ovšem mít stále na zřeteli skutečnost, že vycházíme pouze ze známých listin. Z duchovních by to potom byli například oba biskupové, dále bezpochyby členové kanceláří a kaplani krále i královen a v neposlední řadě i probošti kapitul v Praze, na Vyšehradě, v Boleslavi, Mělníce a Litoměřicích, vystupující v listinách vydaných nejen v Praze, ale i na Křivoklátě či Starém Hrádku. Častěji než jiní se vyskytují také kanovníci prvních dvou zmíněných kapitul.¹⁷⁾

Ze světských osob na panovnický dvůr samozřejmě patří držitelé úřadů (zejména maršálek, komorník, stolník a číšník, dále i subdelegovaní úředníci, dále sudí, lékař, mistr kuchyně nebo mistr lovcích a purkrabí pražského hradu; zapomenout nesmíme ani na podkomořího). Zde jde sice o významné postavy své doby,

---

¹⁶⁾ K označování *prefectus – burgravius – castellaneus* např. bratři ze Žitavy, kteří si tento úřad „privatizují“ pro své rodiny, z *prefectus de Sittavia* se stane predikát této větve ronovského rodu. O sub-úřadech se v literatuře zpravidla hovoří jako o zástupcích nebo pomocnících „hlavních“ úřadů, ovšem s výjimkou *cameraria*. K tomu Z. FIALA, Komorník a podkomoří. Pojednání o počátcích a vzájemném poměru obou do konce 13. století. Sborník historický 2, 1954, s. 57–82; k moravským záležitostem L. JAN, Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy. Brno 2000 (passim); k sudím např. *Albertus iudex de Bruchis* (CDB III/1, č. 176, s. 220), o jehož postavení zůstává jen v dohadách. Albert ze Slivna, označovaný jako *iudex*, bude pravděpodobně (vzhledem k častému výskytu v blízkosti panovníka i jeho bratra) sudím na centrální úrovni. Další sudí v městech, která se přetvořila z center hradské správy, svědčí i v průběhu čtyřicátých let, např. *Lutholdus iudex de Luthomeritz* (CDB IV/1, č. 169, s. 276) (1249). Roku 1249 vystupuje nejvyšší sudí Pomněn (CDB IV/1, č. 173, s. 284).

¹⁷⁾ Pražský Eppo i jeho nástupce Tobiáš se sice vyskytují nejčastěji v Praze, zato nejčteněji. Stranou nezůstává ani litoměřický probošt a zároveň pražský kanovník Heřman, zajíždějící ve čtyřicátých letech i na královny oblíbené hrady. Vyskytuje se po celou dobu Václavovy vlády. Od roku 1240 se setkáváme s mělnickým proboštem Otou, synem cizince Champonosia, vystupujícího v králových listinách na počátku třicátých let 13. století. Z listin, v nichž se vyskytuje více proboštů zároveň, např. CDB IV/1, č. 169, s. 275–276, č. 183, s. 334–335.

nicméně s výjimkou úřadu komorníka, který drželi Hrabšici, se nejedná o předky později dokládané „vyšší“ šlechty. Ta se totiž právě v období vlády krále Václava I. začíná nazývat podle „svých“ majetků a predikátů.¹⁸⁾

Vlastním kancelářským zařízením i dvorem disponoval také králův mladší bratr Přemysl, markrabí moravský († 1239). Menší dvory měly i obě královny, matka i manželka Václava I. a moravská markraběnka Markéta z Andechs-Meranu, choť králova sourozence. Kancelářští i dvorští úředníci žen stáli sice k dispozici své „majitelce“, současně ale tvořili i královský nebo markraběcí dvůr. Na druhou stranu si také královna mohla „půjčit“ panovníkova notáře. Dvory členů dynastie a jejich manželek se tedy vzájemně prolínaly¹⁹⁾ (viz příloha 2).

Závěr

Závěrem lze o dvoře Václava I. říci, že stál na jakémsi přelomu dosavadních zvyklostí. V diplomatickém smyslu ještě v jeho době přetrvávala přijemecká vyhotovení listin, ale stále častěji se setkáváme s kancelářskými zpracováními (včetně přechodných stadií). „Dvůr“ i „kancelář“ nebo alespoň jejich části i proto cestovaly s panovníkem.

Identifikace osob ve svědečných řadách listin čtvrtého českého krále je ztížena několika faktory: jednak neustáleností „pravopisu“ nejen osobních a místních jmen, ale i názvů úřadů, jednak celkovou dynamičností doby (časté změny v držbě úřadů,

---

¹⁸⁾ I. HLAVÁČEK, Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a literatury pro dobu do roku 1346, in: Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku. Opera historica 7, s. 29–68; Z. FIALA, Komorník a podkomoří, s. 57–82; T. VELÍMSKÝ, Hrabšici (passim); J. ŽEMLIČKA, Ke zrodu vrcholně feudální „pozemkové“ šlechty ve státě Přemyslovců. Časopis Matice moravské 109, 1990, s. 17–38; TÝŽ, „Omnes Bohemi“: Od svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě, MHB 3, 1993, s. 111–133; TÝŽ, Počátky Čech královských (passim); M. ŠPŮROVÁ, Svědkové, s. 57–95.

¹⁹⁾ Setkáváme se s maršálkem královny roku 1234 (CDB III/1, č. 64, s. 68), otázkou zůstává, zda se jedná o Konstanciina nebo Kunhutina úředníka. Podobná situace je u komorníka královny Dobromila (CDB III/2, č. 257, s. 349 (Praha 1240); 1229 vystupuje jen jako komorník). Překvapující je titul jistého Volkmara „*maior camerarius regine*“ (CDB III/2, č. 257, s. 349 (Praha 1240). Sudí královny Štěpán, vystupující v markraběcí listině, bude pravděpodobněji z okruhu královny-matky (CDB III/1, č. 91, s. 108 (Brno 10. 11. 1234). Zřejmě Konstanciin byl i „*notarius domine regine*“ Petr, svědčící v králově confirmaci pro Tišnov vydané v tomtéž klášteře po smrti královny (CDB III/1, č. 259, s. 353). V listinách markraběte Přemysla se vyskytují osoby z okruhu markraběnky: Rapota „*camerarius marchionisse*“ (CDB III/1, č. 66, s. 71) nebo Vrichoslav, „*dapifer marchionisse*“ (CDB III/1, č. 96, s. 112, č. 144, s. 182) a další Vrichoslav, komorník markraběnky (CDB III/1, č. 107, s. 133); viz též M. ŠPŮROVÁ, Svědkové, s. 68, 84.

beneficií a majetků, podle nichž se jednotlivci nazývali a na jejichž základě vznikaly predikáty). Nejstabilnější skupinou tedy bylo duchovenstvo, zejména vyšší církevní hierarchie (biskupové, děkani kapitul i kanovníci, probošti, opati).

Příloha 1*

Svědečná řada listiny Václava I. pro klášter Plasy z 6. února 1252

(CDB IV., č. 237):

Cui compositioni interfuerunt viri honesti, quorum hic nomina sunt subscripta, videlicet:

Fridericus prior

Henricus cellerarius

Hedenricus camerarius

Guncelinus subprior

et universus conventus Placensis;

laici vero

Radim de Widehoztittiz

Gotchalcus et Gotchalcus filius fratris sui de Claz

Pretizlaus de Zehorow et frater suus Miloslaus

Neckemir de Colozow

Svědečná řada listiny Václava I. pro klášter Plasy z 6. února 1252

(CDB IV., č. 238):

sub presencia testium subscriptorum, quorum sunt nomina:

Fridericus prior

Sifridus monachus Placensis

Siboto monachus Placensis

Theodericus monachus Placensis

Wilhelmus monachus Placensis

Guncelinus monachus Placensis

layci vero:

Radyn de Wydehoztitiz

Ztan de Otewek

Bohuslaus de Rahov

Vbizlaus de Vgiezt

Nekemir de Coleschowe

Vlricus de Thereschowe

Rubertus de Sulowe

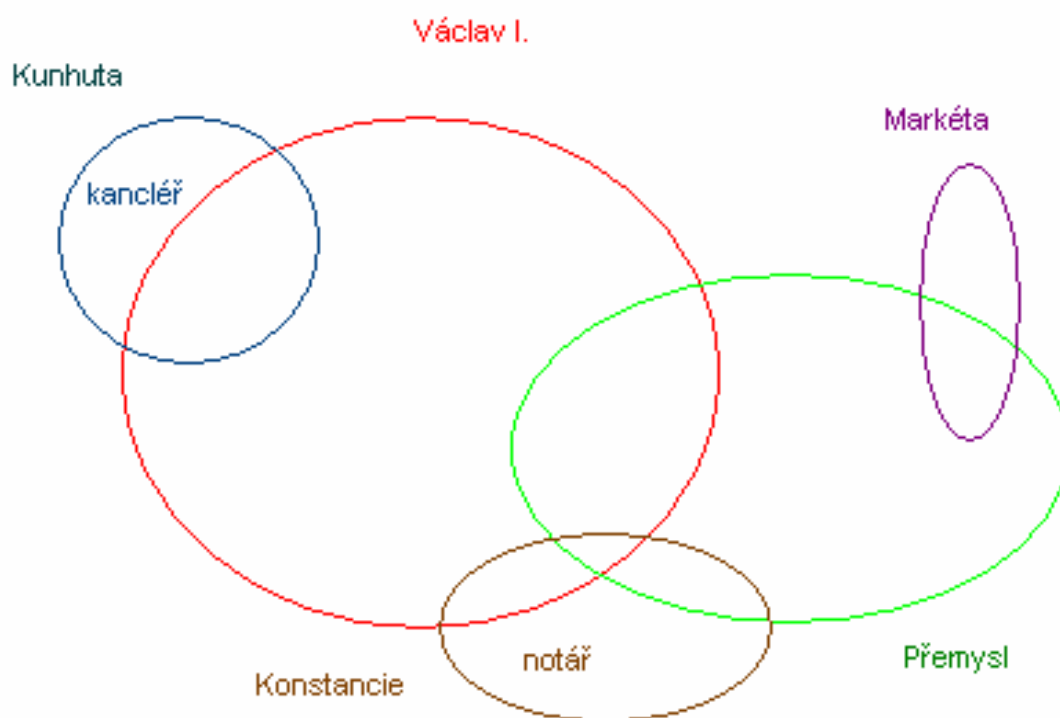
et alii quam plures

---

* Tučně vyznačení duchovní.

Příloha 2

Vzájemný poměr dvorů přemyslovské dynastie ve 30. letech 13. století

Markéta Špůrová

**IDENTIFIKATION DER ZEUGEN IN DEN URKUNDEN
DER KÖNIGLICHEN FAMILIE ZUR ZEIT WENZELS I.
UND IHRE BEZIEHUNG
ZU DEM HERRSCHERGESCHLECHT**

Die Zeugenlisten gehören zu den Beglaubigungsmitteln der mittelalterlichen Urkunden. In dem böhmischen Milieu kommen sie im 12. und teilweise auch im 13. Jahrhundert vor, in dessen Verlauf sie schrittweise verschwinden. Die Identifikation der Personen in den Zeugenlisten der Urkunden Wenzels I. wird durch mehrere Faktoren erschwert: einerseits durch die Schwankung der „Orthographie“ nicht nur bei den Personen- und Ortsnamen, sondern auch bei den Behördennamen, andererseits durch die generelle Dynamik der damaligen Zeit. Der stabilste Stand war die Geistlichkeit. Im Gegensatz dazu können die Laien in verschiedenen Urkunden einmal als beneficiarii, ein andermal mit dem Prädikat, oder auch als Mitglieder einer bedeutenden Familie, eventuell in willkürlichen Kombinationen dieser verschiedenen Varianten auftreten.

Aus welchen Zeugen setzt sich also der engere Herrscherhof zusammen? Die Geistlichkeit war hier durch den Prager und Olmützer Bischof vertreten, durch die Mitglieder der Kanzleien und durch die Kapläne, Pröpste des Kapitels in Prag, Vyšehrad, Boleslav, Mělník und Litoměřice. Aus dem Laienstand zählten zu dem königlichen Hof natürlich die Beamten (vor allem marescalcus, camerarius, pincerna und dapifer, ferner auch die subdelegierten Beamten, weiters iudex, physicus, magister coquinae, magister venatorum und burgravius der Prager Burg, selbstverständlich subcamerarius). Abgesehen von den Kämmerern handelt es sich nicht um die Vorahnen des späteren „Hochadels“. Dieser wird schon zur Zeit Wenzels I. nach den Prädikaten benannt.

Über ein eigenes Kanzleramt verfügten außer Wenzel I. auch sein jüngerer Bruder Přemysl, der mährische Markgraf (†1239), die Königin Mutter Konstanze von Ungarn, die Königin Kunigunde von Staufeu, die Gattin von Wenzel I., und die Markgräfin Margareta von Andechs-Meran. Die Höfe der Dynastiemitglieder und ihrer Gattinnen waren miteinander stark verbunden.

Übersetzt von Věra Marková